

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.26.1.73-91>

Julijana Visočnik

Epigrafsko dokumentirani trgovci v vzhodnoalpskem prostoru – primer *mercatores* in *negotiatores*

Skozi vso zgodovino je bila trgovina pomembna veja gospodarstva; pri tem se je oblikoval poseben sloj ljudi, ki se je s trgovino, torej z menjavo dobrin, natančneje njihovo prodajo in nakupom, dejansko ukvarjal. Njihov poklic je v prazgodovini, antiki, srednjem in novem veku gotovo zahteval poseben način življenja, ki je bil zavezan potovanjem, mobilnosti, do neke mere tudi nevarnostim. Kako preučevati trgovino, trgovanje in trgovce v antiki!? Arheologija in zgodovina (predvsem pisni viri grških in rimskih avtorjev) si na tem mestu morata podati roke ter prispevati vsaka svoj delež, da bi na ta način dobili čim bolj popolno sliko. Pri tem ne smemo pozabiti na možnosti, ki jih ponuja epigrafika. V prvi vrsti pomislimo na predmete za vsakdanjo rabo, ki so jih opremili s preprostimi napisi, torej t. i. *instrumentum domesticum*. Na teh predmetih najdemo žige delavnic, imena mojstrov, ki so izdelke naredili, imena njihovih lastnikov, in z njihovo pomočjo lahko sledimo izdelkom določene delavnice, kam so jih odnesli lastniki po eni strani in po drugi (morda na tem mestu pomembneje), kam so jih odpeljali oz. prodali. Tovrstnih študij pri nas zaenkrat še ni veliko, pojavljajo se le kot del širših raziskav, samostojne so pa bolj izjema.¹ Sploh se zdi, da potenciala napisov tipa *instrumentum domesticum* pri nas v polnosti še nismo odkrili. Pri preučevanju trgovine in njenih glavnih akterjev, torej trgovcev, pa si je mogoče pomagati tudi z nagrobniki in votivnimi napisi, kjer so trgovci omenjeni ali kot pokojniki ali kot dedikanti.

Iz celejskega prostora poznamo dva zanimiva primera s to tematiko, ki sta spodbudila pripravo tega prispevka. Iz Celeje (*Celeia*) namreč izvira nagrobna

¹ Izjemo na tem mestu gotovo predstavlja doktorska disertacija Tine Kompare iz 2015, cf. Kompare, *Rimske tegule na področju severozahodne Istre*.

plošča za Avrelija Adjutorja, trgovca, ki je umrl star 35 let. Nagrobnik z napisom je dragemu soprogu postavila Flavija Valerija:²

D(is) M(anibus) Fla(via) Valer[ia]

Aur(elio) Adiutori

civi Afro negot(iatori)

o(bito) an(norum) XXXV con(iugi) k(arissimo)

5 *titulum posuit.*

Slika 1: Nagrobna plošča za trgovca Avrelija Adjutorja iz Celeje, fotografija iz RICE 91.

Na napisu je mogoče prebrati tudi njegov *origo*, izviral je namreč iz Afrike (*civi Afro*), kar je za pripadnike mobilnih družbenih slojev nekaj povsem normalnega in pričakovanega.³ Tudi drug (sicer votivni) napis prihaja iz Celeje oz. iz njenega zaledja, saj so ga našli pri cerkvi Šentjur na Polju (župnija Loka pri Zidanem Mostu):⁴

Adsallutae

sacr(um).

L(ucius) Servilius

Euty[c]hes cum suis

5 *gubernatoribus*

v(otum) [s(olvit)] l(ibens) m(erito).

2 CIL III 5230; ILJug 402; RICE 91; lupa 815; HDo67161

3 Visočnik, »Foreigners in the area of Celeia«, 275–98 (289).

4 AIJ 151; RICE 246; P. de Bernardo Stempel – M. Hainzmann, *Fontes Epigraphici Religionum Celticarum Antiquarum I* (Noricum), 2, 639; lupa 6188; HDo22284.

Votivni spomenik je posvečen Adsaluti,⁵ ki bi naj bdela na nevarnimi odseki plovbe po reki Savi; priporočal se ji je Lucij Servilij Evtih skupaj s svojimi krmarji. Na osnovi njegovega grškega osebnega imena (*Eutyches*) lahko sklepamo, da gre za osvobojenca, kar bi lahko posredno potrjeval tudi gentilicij Servilij. Serviliji pa so bili znani po tem, da so se ukvarjali s prevozništvom in trgovino.⁶ Na tem napisu je tako tudi mogoče najti posredno potrditev za povezovanje trgovine in prevoznništva, kar v tistih časih gotovo ni bilo nič neobičajnega.

Pod vplivov zgornjih dveh »celejskih« primerov si bomo v nadaljevanju pogledali omembe trgovcev (morda tudi trgovine) na epigrafskih spomenikih štirih upravnih enot Rimskega imperija: *Venetia et Histria* in v provincah: *Noricum*, *Pannonia Superior* in *Pannonia Inferior*, ki so ali zajemale slovenski prostor ali pa so naj imele velik vpliv. Poleg navedene geografske omejitve smo se na tem mestu namenoma osredotočili samo na dve besedi: na besedo *mercator*, ki bi jo današnji bralec iskal in pričakoval na spomenikih, ter na besedo *negotiator*, ki jo je mogoče najti tudi v deležniški obliki *negotians*.⁷

Napise, kjer se pojavi ali beseda *mercator* ali beseda *negotiator*, smo zbrali s pomočjo najbolj relevantnih epigrafskih baz; za *Venetia et Histria* je to rimska baza (edr: <http://www.edr-edr.it/default/index.php>, datum zadnjega dostopa 1. avgust 2024), za vse ostale upravne enote pa heidelberška (<https://edh.ub.uni-heidelberg.de/inschrift/suche>, datum zadnjega dostopa 1. avgust 2024).

Najprej smo si podrobneje pogledali besedo *mercator*, ki je slovenskemu bralcu iz očitnih razlogov bližje, zato so naša pričakovanja glede pojavnosti na epigrafskih spomenikih neupravičeno večja.

MERCATOR

Beseda se na napisih pojavi relativno pogosto, največkrat v severovzhodni italjski regiji: *Venetia et Histria*, a jo srečamo tudi v drugih upravnih enotah.

Venetia et Histria (EDR)	Noricum (HD)	Pannonia Superior (HD)	Pannonia Inferior (HD)
12 primerov	8 primerov	9 primerov	7 primerov

5 Za Adsaluto glej Šašel Kos, *Pre-Roman Divinities*, 93–119; Šašel Kos, »Savus and Adsalluta«, 99–122.

6 Za Servilije glej Šašel Kos, *Pre-Roman Divinities*, 98, 111, 113, 115, 117, 134; Visočnik, »Foreigners in the area of Celeia«, 285–287.

7 Druge možnosti (npr. *venditor* in *caupo*) so na tem mestu izpuščene, da bi na ta način boljše in lažje razložili pojavnost ene in druge. S semantičnimi razlikami med obema besedama so se v preteklosti že ukvarjali, cf. Kneissl, »Mecator – negotiator«, 73–90. Na tem mestu si bomo pogledati konkretne primere na napisih obravnavanega območja.

Venetia et Histria: EDR074597, EDR091023, EDR107926, EDR110570, EDR142139, EDR142891, EDR143137, EDR162774, EDR173018, EDR178591, EDR179858, EDR007197.

Med 12 primeri je samo eden počastitveni (EDR110570), vsi ostali so nagrobnega značaja.

Prav tako je samo en primer imena, kjer gre najverjetneje za idionim (to-rej samostojno ime, ki ni del dvo ali tri- delne imenske formule): celoten napis se namreč glasi: *Ossa Mercatoris* (EDR179858), v enajstih primerih je beseda *mercator* del imenske formule in stoji na mestu osebnega imena (*cognomen*). Morda gre za izpostavitveni napis EDR091023, kjer je uporabljena ženska različica imena: *Mercatilla*.

Ob iskanju in preučevanju trgovcev, ki bi se skrivali za besedo *mercator*, je potrebno posebej navesti napis EDR007197, saj gre za edini tovrstni primer. Beseda *mercator* je sicer zapisana s črko k, sicer pa je povsem jasno, da gre za trgovca (in ne za ime ali del imenske formule), ki je bil osvobojenec in pri katerem je zapisan tudi *origo: Transalpinus*. Napis je tako lep dokaz pomena osvobojenec na področju trgovine, pa tudi tistih trgovskih stikov, ki so potekali med Akvilejo in deželami za Alpami (Norik?), ki so italški prostor oskrbovali s številnimi dragocenimi dobrinami: zlato, železo, itd.⁸

C(aio) Licinio C(ai) l(iberto)

Pilomuso,

mercatori Trans-

alpino.

5 *C(aius) Licinius Andero l(ibertus) vivos fecit sibi*

et patrono. Loc(us)

*p(edum) q(uadratorum) XVI.*⁹

Prevod: Gaju Liciniju Filomосу, Gajevemu osvobojenecu, čezalpskemu trgovcu. Osvobojenec Gaj Licinij Anderon je za življenja postavil sebi in patronu. Velikost grobne parcele 16 kvadratnih čevljev.

Noricum: HD038757, HD051713, HD056589, HD056896, HD056901, HD057268, HD057773, HD067175

V Noriku je razdelitev nekoliko drugačna; beseda je izpričana na šestih nagrobnikih in na dveh votivnih spomenikih: prvi je posvečen Mitri - *Deo Invicto Mithrae* (HD051713) in drugi cesarjevemu Geniju - *Genio Augusti* (HD067175). V vseh primerih je beseda v funkciji imena, v večini primerov gre za osebna imena (*cognomina*), le izjemoma za gentilicij in idionim.

8 Maselli Scotti, »Un mecator Transalpinus ad Aquileia,« 769–72; Ruso, »Relazioni commerciali tra Italia settentrionale ed Europa centrale,« 36.

9 Za sam napis in komentar k njemu cf. Maselli Scotti, »Un mecator Transalpinus«, 769–72

Pannonia superior: HD004978, HD037868, HD039010, HD039395, HD039417, HD050971, HD068052, HD073161, HD073412

V Zgornji Panoniji je besedo mogoče najti na šestih nagrobnih spomenikih, na enem gradbenem (HD073161), in na dveh votivnih, ki sta posvečena Jupitru, Najboljšemu in Največjemu - I O M (HD004978) ter Bakhu in Jupitru, Najboljšemu in Največjemu - Libero patri ... I O M (HD039010).

Beseda je v vseh primerih uporabljena kot ime; praviloma kot osebno ime (*cognomen*), le po enkrat kot gentilicij in kot idionim. Dvakrat se ponovno pojavi žensko ime *Mercatilla*. Prvič skupaj z *Mercator* in *Mercatianus*, ki sta oba osebni imeni (HD039395), drugič samostojno povsem samostojno (HD039417).

Pannonia inferior: HD001633, HD009646, HD009651, HD012324, HD057376, HD072103, HD072425

V Spodnji Panoniji je zastopanost različnih vrst napisov najbolj pestra in odstopa od uveljavljenega vzorca, ki se je pokazal v prejšnji treh upravnih enotah. Samo v enem primeru gre za nagrobni napis, trije so votivni, eden je spet gradbeni, dva pa dejansko spadata v sklop napisov *instrumentum domesticum*.

Votivni nagovarjajo Apolona in Seranejo - *Apolini et Seranae* (HD001633), Velike bogove - *Dis Magnis* (HD009646) in tempelj boginje Nemeze - *templum Nemesis* (HD012324). Za nenavadnim zapisom *Apolini et Seranae* iz Akvinka (*Aquincum*) se najneverjetneje skrivata Apolon in Sirona, ki sta tako ali tako veljala za uveljavljeni božanski par. Keltska boginja Sirona praviloma nastopa v paru z Apolonom (*Apollo Grannus*) in Sirono; uvrščamo ju med t.i. zdravilske pare bogov (kot *Mercurius* in *Rosmerta* ali *Mercurius* in *Maia*), ki jih povezujemo z vodo in izviri.¹⁰

Mercator fecit (HD072103, HD072425) je na glini zapisano dvakrat; gre za napis, ki ga uvrstimo med *instrumentum domesticum*. Kot je pravilo pri tej vrsti napisov, se tudi tukaj za besedo *mercator* najverjetneje skriva ime, saj gre ali za izdelovalca predmeta ali pa za njegovega lastnika. V vseh ostalih primerih je beseda *mercator* gotovo uporabljena kot ime in sicer gre za osebno ime v tridelni imenski formuli (*cognomen*).

Edini napis, ki ga dejansko lahko neposredno povežemo s trgovino je napis, ki ga uvrščamo med gradbene; ne prinaša pa omembe kakega trgovca, temveč trgovanje (oz. trgovino): HD057376, iz Murse (Osijek):

[C(aius)] Aemil(ius) C(ai) f(ilius) Ser[g(ia) Homullinus]

dec(urio) col(oniae) Murs(ae) [ob honorem]

[fl]aminatus t[abernas L cum]

porticib(us) du[plicib(us) in quib(us)]

5 mercatus

[ageretur] pecunia [sua fecit].

10 AE 1982, 0806; cf. Ferlut, »Goddesses as Consorts of the Healing Gods«, 4–11, predvsem 5–6, in Beck, *Goddesses in Celtic Religion*, 451–62.

Prevod: Gaj Emilij Homulin, Gajev sin, iz volilnega okrožja Sergia, dekurion kolonije Murse je zaradi podeljene svečeniške funkcije (*flamen*) s svojim denarjem (postavil) 50 tavern z dvojnimi stebriščem, v katerih se bo odvijala trgovina.

Na osnovi pregledanih primerov v omenjenih upravnih enotah lahko zaključimo, da se beseda *mercator* na epigrafskih spomenikih praviloma ni uporabljala v pomenu trgovca. Ne da bi preverili stanje v ostalih upravnih enotah tega dejstva sicer ne moremo kratko malo posplošiti na celoten Rimski imperij, gotovo pa so tudi naši izsledki pomenljivi. Zdi se namreč, da je beseda v nekem trenutku prevzela vlogo imena (oz. različnih delov imenske formule) in je kot taka nastopala na napisih. Med vsemi primeri, ki so na napisih dokumentirani, zaenkrat poznamo le en primer iz Akvileje, za katerega bi lahko rekli, da kot izjema potrjuje nepisano pravilo.¹¹

NEGOTIATOR / NEGOTIANS

V drugem delu prispevka bodo podrobneje predstavljene omembe besede *negotiator* na napisih v zgoraj navedenih upravnih enotah Rimskega imperija, ki po številčnosti niti ne odstopajo od besede *mercator*; očitne pa so razlike v pomenu oz. vsebini.

Venetia et Histria (EDR)	Noricum (HD)	Pannonia Superior (HD)	Pannonia Inferior (HD)
13 primerov	3 primeri	9 primerov	3 primeri

Venetia et Histria: *negotiator vicanalis* (EDR007199), *negotiator Romaniensis* (EDR071684), *negotiator Corneliensis* (EDR078681), *negotiator ... vini* (EDR079474), *Opitergine civi(tatis) negutiator* (EDR098073), *negotiatori Dacisco* (EDR117546), *Lucius Cantius Fructus* (EDR117664), *Fructus Crispi libertus, negotiator ...* EDR117666, *negotiator margaritarius ...* ab Roma EDR117667, *negotianti vestiario* EDR136220, EDR162659, EDR115910, EDR117665.

Večina (kar devet) jih je pričakovano iz Akvileje in njene bližnje okolice, po eden pa so iz mest Verona, Mantua, Iulia Concordia in Pola.

Iz Akvileje izvira tudi edini votivni spomenik (vsi ostali so namreč nagrobniki), ki je bil posvečen akvilejskemu božanstvu Belinu (oz. Belenu) - EDR071684:

11 Cf. Kajanto, *Latin Cognomina*, 316–24, kjer je predstavljena skupina imen, katerih pomen je povezan s poklici. Na str. 321 je predstavljen ožji sklop sestavljen iz trgovcev in bankirjev. Poleg imena *Mercator* je dokumentiran tudi *Negotiator*, a je slednji izpričan zgolj izjemoma.

*Belino Aug(usto).
Publicius
Placidus,
nego[tiator]
5 Romaniensis,
v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).*

Prevod: Vzvišenemu Belinu. Publicij Placid, rimski trgovec, je obljubo izpolnil rad in po pravici.

Izbor božanstva se za trgovca morda na prvi pogled zdi nenavaden, a je potrebno pri razlagi konteksta upoštevati vsaj dvoje. Belin je bil v Akvileji izredno priljubljen, pravzaprav velja skoraj za avtohtono božanstvo. Gre za boga svetlobe, pa tudi za božjega zdravilca. In prav tu najdemo stično točko z Merkurijem, ki bi ga na mestu Belina v našem primeru pričakovali. Merkurij je po splošnem vedenju sicer res v prvi vrsti bog trgovine, trgovcev, dobička, velja pa tudi za božjega sla. Predvsem v galskem svetu pa ga poznajo tudi kot zdravilca (t.i. healing god), ki je pogosto nastopal v paru z avtohtonimi boginjami (*Rosmerta*, *Maia*).¹² Našega Belina je morda mogoče razumeti tudi v tem kontekstu, glede na to, da je dedikant Publicij Placid kot trgovec gotovo poznal Merkurija, a se je morda rajenglede na priljubljenost Belena v Akvileji, raje odločil zanj, saj ga je kljub vsemu mogoče povezati z Merkurijem.

Belena oz. Belina praviloma postavljamo v panteon keltskih božanstev ter ga povezujemo s svetlobo in ognjem. Obenem se ga enači tudi z Apolonom, predvsem z Apolonom zdravilcem.¹³ Vsekakor velja za keltsko božanstvo, čeprav ne sodi med najbolj pogoste. Glede na zapis pri Tertulijanu ga lahko opredelimo še bolj natančno; zapiše namreč, da gre za božanstvo Norikov, in dejansko posvetil Belenu v Noriku poznamo prav z območja Štalenske Gore in Viruna, ki so ga poseljevali Noriki. Belen pa med drugim velja za pomembno božanstvo v Akvileji, dokumentiran je tudi v Konkordiji (*Concordia*), Altinu (*Altinum*) in Juliju Karniku (*Iulium Carnicum*). V Akvileji ga srečamo kot Belena Apolona, ki ga razumemo kot boga (sončne) svetlobe, zdravilnih moči ter kot branitelja pred napadi sovražnikov. Etimološko ga je mogoče povezati povezuje s svetlobo, pa tudi z vodo ter posledično z zdravilnimi učinki.¹⁴

Trgovci so (poleg vojakov) spadali v najbolj mobilni del rimske družbe, predvsem na njihovih nagrobnih spomenikih je tako mogoče razmeroma

12 Cf. Ferlut, »Goddesses as Consorts«, 4–11, predvsem 5–6.

13 Piccotti, »Belinus«, 35–43, kar je ena izmed novejših razprav o Belinu, ki je vezana prav na obravnavano območje ter na njegove zdravilske moči, ki jih lahko postavimo tudi v kontekst termalnih kompleksov.

14 Več o Belenu (oz. Belinu) najdeš v Šašel Kos, »Belin«, 9–16. Glej še geslo »Belinus«, v Kroepej Telban, *Supernatural beings*, 217; De Bernardo Stempel, Hainzmann, *Corpus – Provincia Noricum*, 151–56, 486–88.

pogosto prebrati na različne načine naveden *origo*: *negotiator Romaniensis* (EDR071684), *negotiator margaritarius ab Roma* (EDR117667), *negotiator Corneliensis* (EDR078681), *Opitergine civitatis* (EDR098073), *domo Claudia Agripina negotiatori Dacisco* (EDR117546), *civi Gallo* (EDR136220). Prva dva torej izvirata iz Rima, pri čemer je pri drugem navedeno, da ni navaden trgovec, saj se je ukvarja s prodajo biserov.¹⁵ *Negotiator Corneliensis* prihaja iz mesta Imola, ki se je v antiki imenovala *civitas Corneliensis*.¹⁶ Zastopan je trgovec iz bližnjega mesta Oderzo (*Opitergium*), na napisu katerega je opaznih nekaj posebnosti, ki so gotovo posledica vpliva avtohtonega prebivalstva: tako v onomastiki kot tudi v jeziku: *Ego Fl(avius) Nunnus fil(ius) Iaisati Suro Opitergine civi(tatis) negotiator de proprio conparavi* (EDR098073).¹⁷ Dokumentirana pa sta še trgovca iz Dacije: *negotiatori Dacisco* (EDR117546) in Galije: *civi Gallo* (EDR136220), pri čemer prvi pravzaprav sploh ni bil iz Dacije, temveč je z Dacijo najverjetneje samo trgoval, glede na to, da ima *origo* zapisan na napisu kot *domo Claudia Agripina*, za čemer se gotovo skriva znamenito mesto v Germaniji *colonia Claudia Ara Agripinensium* (CCAA), torej današnji Köln.¹⁸

V treh primerih je mogoče prebrati tudi, s čim so trgovci čisto konkretno trgovali: *negotiator margaritarius* (EDR117667) – torej z biseri; *negotianti vestiario* (EDR136220) – z oblačili; pri tretjem zaradi fragmentarne ohranjenosti ne moremo biti povsem prepričani, a zdi se, da gre za trgovca z vinom: *negotiatori ... vinorum* (EDR079474).

Akvileja s slovenskim prostorom v antiki ni samo povezana, temveč je na naš prostor in njegov razvoj tudi odločilno vplivala. Na področju trgovine ni nič drugače, številne akvilejske družine, ki so se ukvarjale s trgovino ali prevozništvom, so epigrafsko dokumentirane na naših tleh: Kanciji, Kasiji, Kastričiji, Serviliji;¹⁹ Iz Akvileje so se na prostor Emone in tudi na širši slovenski prostor priselile številne akvilejske družine: *Caesernii*, *Barbii*, *Cantii*, *Caeparii*, *Dindii*.²⁰ Na tem mestu pa je mogoče v sklop trgovskih družin z večjo gotovostjo postaviti še Kancije (EDR117664), ki so v Emoni sicer že potrjeni.

15 Na drugi strani je dokumentiran tudi *negotiator vicanalis*, ki bi ga najverjetneje morali razumeti kot navadnega vaškega trgovca (EDR007199).

16 Kurilić, Serventi, »Natpis Gaja Kornelija«, 229.

17 Z imenskimi formulami tega območja se je natančneje ukvarjala F. Mainardis, cf. Mainardis, *L'evoluzione delle formule onomastiche*.

18 Ruso, »Relazioni commerciali tra Italia settentrionale ed Europa centrale«, 36.

19 Za Servilije glej Šašel Kos, *Pre-Roman Divinities*, 98, 111, 113, 115, 117, 134; za Kastričije isto delo 99, 117.

20 S tovrstnimi raziskavami sta se v preteklosti ukvarjala predvsem J. Šašel in C. Zaccaria: Šašel, »Caesernii«, 201–221; Šašel, »Ancora un Caesernius«, 165–168; Šašel, »Barbii«, 117–37; 1966; Zaccaria, »Caesernii«, 439–455; Zaccaria, »Gens Cantia«, 21–56; Šašel, »Dindii«, 337–342. Ugotovitve je povzela Šašel Kos v uvodu k emonskemu korpusu napisov, cf. Šašel Kos, *ILS* 3, 14.

- L(ucius) Cantius*
L(uci) l(ibertus) Frúctus,
negotiator,
hic situs est.
 5 *L(ucius) Cantius*
Veri l(ibertus)
Apollonius.

Prevod: Tukaj počiva trgovec Lucij Kancij Frukt, Lucijev osvobojenec. Lucij Kancij Apolonij, Verov osvobojenec.

Nagrobna ara je na obeh stranskih ploskvah okrašena z erotom, ki stoji na morskem bitju (morda hipokamp?) in ga ima na vajetih.²¹ Razumevanje upodobitve je sicer gotovo potrebno postaviti v kontekst prehoda v posmrtno življenje – potovanja na otok blaženih (glede na to, da je pred nami pač nagrobni spomenik), a po drugi strani ne gre povsem zanemariti še druge možnosti, ki bi lahko potrjevala omembo pokojnikovega poklica na samem napisu. Napis in nosilec napisa nista bila redko v sozvočju, in sta vsak na svoj način sporočala isto stvar. Trgovina je bila neposredno povezana s prevozništvom po cestah, rekah in morjih; in trgovci pogosto niso bili samo trgovci, temveč tudi prevozniki, saj sta se panogi prepletali. Upodobitev na stranskih ploskvah bi tako lahko posredno govorila o tem, da se je pokojnik za časa življenja ukvarjal s trgovino in prevozništvom (morda celo po morskih poteh).

Kancije v Emoni sicer že poznamo, saj so dokumentirani na dveh nagrobnih spomenikih. Na nobenem sicer ne piše, da so se ukvarjali s trgovino, ker pa so se k nam priselili iz Akvileje,²² je verjetnost precejšnja.

EDR155586 = *ILSl* 3, 88

- L(ucius) Cantius L(uci) f(ilius)*
Vel(ina)
Proculus
v(ivus) f(ecit) sibi et
 5 *L(ucio) Cantio L(uci) l(iberto)*
Probato patr(i)
Cantiae L(uci) l(ibertae)
Cirratae matr(i)

21 O morskih bitjih, ki so bila upodobljena na nagrobnih spomenikih, piše E. Walde. Razumeti jih je mogoče na več načinov: kot izključno estetski dodatek – imajo torej dekorativno funkcijo ali pa lahko v njih prepoznamo simboliko potovanja duše na otok blaženih. Poudarja tudi pomen vode in njene simbolike, saj gre za najbolj pomemben življenjski element, ki lahko kot taka ponuja tudi upanje na posmrtno življenje, cf. Walde, *Im herrlichen Glanze Roms*, 179–80.

22 To potrjuje tudi volilno okrožje: Velina tribu, ki je bilo značilno za Akvilejo.

Pod napisom sta na napisnem polju upodobljena pastirska palica in posodica iz kovine, ki bi naj govorila o tem, s čim se je družina ukvarjala. Po eni strani torej pašništvo (živinoreja?), po drugi pa s trgovino z izdelki iz kovine oz. z njihovo izdelavo. Na stranski ploskvi je še mogoče videti enega ali dva delfina ter girlando. Ni nujno, da navedni predmeti dejansko govorijo o poklicu pokojnika in njegove družine, lahko so seveda povezani z njihovo predstavo o posmrtnem življenju.²³

EDR155587 = *ILSl* 3, 89

L(ucius) Cantius

L(uci) l(ibertus) Fidus v(ivus) f(ecit)

sibi et Cantiae

f(iliae), Cantiae

5 *Europae līb(ertae),*

Optatae

an(norum) VI.

Vsi Kanciji, ki so na tem mestu zbrani, tako tisti iz Akvileje, kakor oba iz Emone, so večinoma osvobodenci, kar je bila razmeroma običajna praksa. Sužnji so namreč svojim gospodarjem pomagali pri njihovih poslih, in ko so jih na neki točki osvobodili, so poslovanje poznali, imeli pa so tudi dovolj poznanstev, da so lahko zagnali lastno »podjetje«, kar se je velikokrat tudi zgodilo. Verjetno tudi v primeru emonskih Kancijev, ki so se priselili v Emono iz Akvileje.

Na 13 primerih iz upravne enote *Venetia et Histria* se lepo pokaže, da so bili trgovci pogosto osvobodenci, namreč v kar petih primerih so zastopani na spomenikih. Nastopajo kot sami trgovci, ali pa kot tisti, ki so spomenik dali postaviti za svojega gospodarja, ki se je ukvarjal s trgovanjem).

Nekoliko odstopa nagrobni napis iz Mantove (EDR115910) za trgovca Tomaža, ki je deloval šele v 6. stoletju in je bil očitno kristjan, kar je mogoče razbrati iz samega napisa. Že sama vsebina napisa, izbor besed (tudi imena) in formul je lasten krščanskemu okolju. Za razliko od vseh ostalih, kjer je natančna datacija nemogoča, je ta napis datiran na dan natančno:

Hic r̄(e)q̄(uiescit) in pace Thomas v̄(ir) h̄(onestus) ne-

gotiator p(a)ēñ(i)l̄(ens) qui vix(it) ann(is)

p̄l(us) m̄(inus) XXV, dēp̄(ositus) sūb (die) XI kal(endas) Mar(tias), iñd̄i(ctione) I

sex[i]es p̄(ost) c(onsulatum) Paulini Iūñ(ioris).

²³ Šašel Kos, *ILSl* 3, 88.

Prevod: Tukaj v miru počiva trgovec Tomaž, pošten mož, ki se kesa. Živel je okoli 25 let, pokopan pa je bil na 11. dan pred marčevskimi Kalendami šest let po razglasu konzulata Pavlina Mlajšega.²⁴

Noricum: Heidelberška baza razkrije samo tri napise, kjer se najde iskana beseda, a je ob tem potreben komentar. Prvi je že omenjeni primer iz Celeje: *Aurelio Adiutori, civi Afro, negot.* (HD067161, *RICe* 91). Naslednji primer je nagrobnik s fragmentarno ohranjenim napisom iz Slovenske Bistrice (HD066825, *ILSl* 2/1, 262), ki po novi razmejitvi med Celejo in Petoviono več ne sodi k Noriku, temveč v Panonijo, torej bi ga morali obravnavati v okviru druge upravne enote.²⁵ Preostane samo še tretji spomenik iz mesta Iuvavum, ki je votivne narave (HD066830) in glede na lokacijo nagovarja tudi Juvava, zaščitnika samega mesta:

I(ovi) O(ptimo) M(aximo)
et Iuvavo.
[P]ro salute
Mari Aniceti
 5 *et negotiationi(s)*
eius(!)

Prevod: Jupitru, Najboljšemu in Največjemu ter Juvavu. Za rešitev Marija Aniceta in njegovih poslov (trgovskih?).

Še na tem praktično edinem noriškem napisu izrecno trgovec ni omenjen, temveč lahko nanj sklepamo zaradi uporabljene besede *negotatio*.

Glede na status province Norik in na tradicijo trgovanja med rimsko državo ter najprej noriškim kraljestvom in pozneje provinco, ki je z raznimi viri potrjeno že za čas pred samo aneksijo, bi vsekakor pričakovali več omemb trgovcev tudi na epigrafskih spomenikih.²⁶

Pannonia Inferior: HD029847, HD033681, HD067976.

Iz Spodnje Panonije lahko s pomočjo besede *negot-(iator, ians)* s trgovino oz. trgovci povežemo tri votivne spomenike. *Aurelius Hermes negotians* (HD029847) je dokumentiran v Intercisi; na votivnem spomeniku se je priporočil dobičkonosnemu Merkuriju (*Mercurio lucrorum potenti*), kar je za

24 *Decius Paulinus* ali *Decius Iunior*, ki se je v zgodovino zapisal kot zadnji konzul rimskega senata – od 534 naprej, cf. *PLRE* III, 973–74.

25 Heidelberška baza očitno tega še ne upošteva, prim. Ragolič, »The territory of Poetovio«, 323–51.

26 Za trgovanje v Noriku ter trgovske stike med državama že v času pred aneksijo Noriškega kraljestva cf. Alföldy, *Noricum*, 111–13. V kontekstu trgovine je potrebno posebej poudariti pomen naselbine na Magdalensbergu, ki je veljala za pravi trgovski emporij, cf. Dolenz, Ebner-Baur, Schindler Kaudelka, Kall, Kasic, Leitold, Schranz-Prodinger, »Forschungen im Norisch-Römischen Zentralraum Magdalensberg-Zollfeld« s pripadajočo literaturo.

trgovca gotovo zelo primeren naslovnik. Naslednji iz Osijeka (Mursa) je posvečen bogu Mitri (D I M), obljubo je rad in po pravici izpolnil trgovec *Antonius Barbilus* (HD033681). Preostaja še primer iz Akvinka (HD067976), ki ga navajam v celoti:

*I(ovi) O(ptimo) M(aximo),
Junoni,
Neptuno,
Marti L(ucius) Val(erius)
5 Italus opt-
imo colle-
gio negot-
iantium
d(onum) d(edit).*

Prevod: Jupitru, Najboljšemu in Največjemu, Junoni, Neptunu, Marsu. Lucij Valerij Ital je dal dar najboljšemu kolegiju trgovcev.

Votivni napis na oltarju izstopa na več mestih: Lucij Valerij Ital se obrača na celo vrsto Božanstev: na Jupitra Najboljšega in Največjega, vrhovnega in državnega boga, na Junono, Jupitrovo ženo, zaščitnico zakona in žensk, na Neptuna, ki ga povezujemo z rekami in morji ter posledično s prevozništvom, ter na Marsa, boga vojne. Zdi se, da nastopa v imenu kolegija trgovcev in ne samo zase, v čemer je mogoče morda iskati razlog za večji nabor naslovnikov. Kakor drugi »obrtniki« (*collegia dendrophorum, fabrum, centonariorum*)²⁷ so se tudi trgovci združevali v kolegije. Skupne oz. združene akcije tistih, ki so se ukvarjali z enakimi posli, so bile gotovo bolj uspešne, varne in v primeru trgovanja morda tudi bolj donosne.

Pannonia Superior: HD017023, HD068405, HD039087

HD008805, HD009616, HD022302, HD039548, HD072373, HD040486

Od devetih primerov so trije votivnega značaja; prvega je trgovec Julij Senilis v mestu Scrabantia naslovil na Silvana (HD017023). Naslednjega je primerno suženj vilik Primitiv v mestu Brigetio posvetil Geniju trgovanja in trgovcev - *Genio commercii et negotiantium* (HD039087). Dedikant se sicer ni ukvarjal neposredno s trgovino, a je bil kot vilik gotovo povezan tudi s trgovino, vsaj preko pobiranja določenih pristojbin. Poznamo sicer več vrst vilikov; nam najbolj znan je *vilicus stationis*, ki je bil suženjskega statusa, zadolženi pa so bili za zbiranje in upravo neposrednih davkov.²⁸

²⁷ Za *collegia* na splošno glej Verboven, »Introduction: professional collegia: guilds or social clubs«, 187–95; za združenja trgovcev pa Broekaert, »Partners in business«, 221–56 in Ruso, »Relazioni commerciali«, 35–55.

²⁸ Cf. Carlsen, *Vilici*, predvsem 46–55, kjer avtor natančno razdelja različne funkcije vilikov.

Še najbolj pa nas zanima zadnji votivni spomenik, saj je z našega prostora, namreč iz okolice Nevioduna (HD068405, *RINMS* 136, *ILSl* 1, 59):

Medus
C(ai) Totedi
negotiator(is) Neptuno
Oviano
 [-----]

Prevod: Medus suženj trgovca Gaja Toteda (je posvetil) Neptunu Ovijanu.

Priporočanje Neptunu je za področje trgovanja in prevoznništva popolno-ma na mestu; pridani mu je še epitet *Ovianus*, ki je najverjetneje predkeltskega izvora in se ga povezuje z neko lokacijo (*ex fundo Oviano*).²⁹ Besedo *negotiator* pa je na tem mestu mogoče razumeti na dva načina: ali kot del imena, torej kot osebno ime v tridelni imenski formuli (*Negotiator*),³⁰ ali kot navedbo poklica,³¹ kot ga razumemo mi.

Vsi ostali so nagrobni spomeniki, ki izvirajo iz Savarije (HD008805, HD009616), dva še iz Karnunta (HD022302, HD072373), pa še iz mest Brigetio (HD039548) in Scrabantia (HD040486).

Zanimiv je primer iz Savarije (HD009616):

Atta
Bataionis
f(ilius) ann(or)um LV
negotiator
 [-----]

Pred nami je namreč trgovec s peregrino imensko formulo (*Atta Bataionis f.*), torej gre za avtohtonega prebivalca, ki je opravljal poklic trgovca. Do sedaj takih primerov nismo srečali, saj je v glavnem šlo ali za rimske državljane (*tria* ali *duo nomina*) ali za razmeroma pogoste osvobojenca (tudi na tem mestu je primer osvobojenec: HD040486). Obe imeni sta namreč avtohtonega izvora.³² Na osnovi tega primera lahko sklepamo, da družbeni status ni bil ovira za opravljanje tega poklica, predvsem pa ni bil omejen samo na italško okolje, temveč so se mu lahko posvetili tudi prebivalci iz provinc.

Poleg gentilicijev, ki že sami po sebi govorijo o tem, da so bili trgovci med prvimi kolonisti, ki so se iz italškega okolja selili na novo osvojena ozemlja, tudi na teh napisih najdemo izrecne dokaze za mobilnost tega poklica, ki je

²⁹ Prim. komentar pri *RINMS* 136.

³⁰ *ILSl* 1, 59. Takih primerov je sicer izredno malo.

³¹ *RINMS* 136.

³² Za imena tipa *At(t)*, *At(t)o*, *Attius* in podobna glej Meid, *Keltische Personennamen in Pannonien*, 253–54.

sicer samoumevna. Navedba volilnega okrožja, ki v primeru rimskih državljanih nastopa kot del imenske formula, se pojavi v primeru Satelijev: *P(ublio) Satellio C(ai) f(ilio) / Sca(ptia) Sodali / negotiator(i)* (HD022302). Gentilicij *Satellius* je sicer samo sporadično izpričan.³³ *Tribus Scaptia*³⁴ bi naj dobila ime po *urbs Scaptia*, za katerega pa se točno ne ve, kje je bilo locirano. Predvideva pa se, da ga lahko postavi v srednjo Italijo: morda v Lacij, nekje ob Tiberi ali nekoliko severneje. Prav tam, morda v bližini mest Ardea in Aricia ali Velitrae (Etrurija) iščemo tudi omenjeno volilno okrožje (*tribus Scaptia*).

Ko iščemo dokaze za mobilnost, smo še posebej pozorni za navajanje izvora (*origo*), ki nam izrecno pove, od kod nekdo prihaja oz. kje je njegov doma. V sklopu napisov iz Spodnje Panonije je v tem kontekstu nagrobnik družine Mulvijev (HD072373) še posebej pomenljiv. *Marcus Mulvius* je bil namreč trgovec, ki je prišel iz daljne Judeje: *domo Iudaeus*. Glede na značaj mesta *Carnuntum* je prisotnost trgovcev sicer več kot pričakovana, da pa so dokumentirani tudi taki, ki so prišli iz drugega dela Rimskega imperija, morda vseeno nekoliko preseneča. Čeprav napis ni v celoti ohranjen, je mogoče razbrati, da gre za družinski nagrobni spomenik, in predvidevamo lahko, da so bili tudi drugi družinski člani vključeni v poslovanje.

[*M(arcus)*] *Mulviu[s] ---*
 [---] *domo Iudaeus an[norum ---]*
 [--- *ne*] *gotians h(ic) s(itus) e(st). M(arcus) Mul[vius] ---*
 [---] *s et M(arcus) Mulvius Ama[---]*
 [---] *stus e[t M(arcus)] Mulvius Pro[---]*
 [---] *us M[---]s [e]t M(arcus) Mulviu[s] ---*
 [-----]

Prevod: Tukaj je pokopan Mark Mulvij, ... doma iz Judeje, star ..., trgovec. Mark Mulvij in Mark Mulvij Ama? ... in Mark Mulvij Pro? ... in Mark Mulvij ...

Lep primer za trgovino na dolge razdalje je gotovo tudi naš celejski trgovec, ki je, kot vemo, prišel iz Afrike (*civi Afro*).³⁵

Julijana Visočnik
 Nadškofjski arhiv Ljubljana / Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
 julijana332@yahoo.com

33 OPEL IV, 49, EDRO01386 (Rim); HD028480 (Numidia),

34 Richardson, »On the Location of the Urbs and Tribus Scaptia«; Taylor, *The voting districts*, 54–55.

35 Glej zgoraj in Visočnik, »Foreigners in the area of Celeia«, 289.

BIBLIOGRAFIJA

- Alföldy, Géza. *Noricum*. London; Boston: Routledge & K. Paul, 1974.
- Beck, Noémie. *Goddesses in Celtic Religion Cult and Mythology: A Comparative Study of Ancient Ireland, Britain and Gaul*. Thèse de doctorat d'Études Anglophones. Lyon, Dublin: Université Lumière Lyon 2, University College of Dublin 2009.
- Broekaert, Wim. Partners in business: Roman Merchants and the Potential Advantages of being a "collegiatus." *Ancient Society* 41 (2011): 221–56. <http://www.jstor.org/stable/44079952>
- Carlsen, Jesper. *Vilici and Roman Estate Managers until AD 284*. – *Analecta Romana instituti Danici*. Suppl. 24. Rome: «L'Erma» di Bretschneider, 1995.
- De Bernardo Stempel, Patrizia in Hainzmann, Manfred. *Fontes epigraphici religionum Celticarum antiquarum I. Provincia Noricum*. 1. *Die Gottheiten in ihren sprachlichen und kultischen Erscheinungsformen*; 2. *Die epigraphischen Testimonien*. Wien: Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2020.
- Dolenz, Heimo et al. »Forschungen im Norisch-römischen Zentralraum Magdalensberg-Zollfeld 2002-2022.« V: *Roman urban landscape: towns and minor settlements from Aquileia to the Danube*, Opera instituti Archaeologici Sloveniae 47, ur. Jana Horvat et al., 183–224. Ljubljana: Založba ZRC, 2024.
- Ferlut, Audrey. »Goddesses as Consorts of the Healing Gods in Gallia Belgica and the Germania: Forms of Cult and Ritual Practices.« *Open Library of Humanities* 2 (1) (2016): 1–26.
- Kajanto, Iiro. *The Latin Cognomina*. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica, 1965. (Commentationes Humanarum Litterarum, XXXVI 2).
- Kneissl, Peter. »Mercator - negotiator. Römische Geschäftsleute und die Terminologie ihrer Berufe.« *Münstersche Beiträge zur antiken Handelsgeschichte* 2 (1983), 73–90.
- Kropej Telban, Monika. *Supernatural beings from Slovenian myth and folktales*. Ljubljana: Založba ZRC: Institut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, 2012.
- Kurilič, Anamarija in Serventi Zrinka. »Natpis Gaja Kornelija s Ilovika i Cornelii u Liburniji.« *Opuscula archaeologica* 37/38 (2014): 219–47.
- Mainardis, Fulvia. *Levoluzione delle formule onomastiche nelle iscrizioni della Transpadana romana* (neobjavljena disertacija). Roma, 1997.
- Maselli Scotti, Franca. Un mercator Transalpinus ad Aquileia. – V: *Actes de la VIIe Rencontre franco-italienne sur l'épigraphie du monde romain* (Rome, 5-6 juin 1992). Publications de l'École Française de Rome 193, 1994, 769–72.
- Piccottini, Gernot. »Belinus: Eine antike Quellen- und Heilgottheit in Warmbad Villach?« *Carinthia I* 207 (2017): 35–43.
- Ragolič, Anja. »The territory of Poetovio and the boundary between Noricum and Panonia (Upravno območje Petovione in meja med Norikom in Panonijo).« *Arheološki vestnik* 65, (2014): 323–51.
- Richardson, James. H. »On the Location of the Urbs and Tribus Scaptia.« *Hermes* 135.2 (2007): 166–73.
- Rougier, Hélène. »L'identité professionnelle et l'expression du métier dans l'épigraphie portuaire occidentale: différents niveaux de codification.« *Dialogues d'histoire ancienne* 42.2 (2016/2): 103–121.
- Ruso, Federico. »Relazioni commerciali tra Italia settentrionale ed Europa centrale. I collegia negotiatorum Cisalpinorum et Transalpinorum.« V: *Un ponte tra il Mediterraneo*

- e il Nord Europa: la Lombardia nel primo millennio.* Dipartimento di Studi Storici dell'Università degli Studi di Milano - Bruno Mondadori Quaderni degli Studi di Storia Medioevale e di Diplomatica, IV, 35–55, Milano – Torino 2021.
- Šašel, Jaroslav. »Caesernii.« *Živa antika* 10 (1960): 201–221 (= id., *Opera selecta*, 1992, 54–74).
- Šašel, Jaroslav. »Barbii.« *Eirene* 5 (1966): 117–137 (= id., *Opera selecta*, 1992, 99–119).
- Šašel, Jaroslav. »Ancora un Caesernius Aquileiese.« *Aquileia Nostra* 52 (1981): 165–68 (= id., *Opera selecta*, 1992, 160–61).
- Šašel, Jaroslav. »I Dindii – vicende ed economia di una famiglia di Preneste.« *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 43 (1981): 337–342 (= id., *Opera selecta*, 1992, 146–51).
- Šašel Kos, Marjeta. Savus and Adsalluta. – *Arheološki vestnik* 45, 1994, 99–122.
- Šašel Kos, Marjeta. *Pre-Roman Divinities of the Eastern Alps and Adriatic*. Situla 38. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 1999.
- Šašel Kos, Marjeta. »Belin.« *Studia mythologica Slavica* 4 (2001): 9–16.
- Taylor, Lily Ross in Jerzy Linderski. *The voting districts of the Roman Republic: the thirty-five urban and rural tribes*. Ann Arbor: University of Michigan Press, cop. 2013.
- Verboven, Koenraad. »Introduction: professional collegia: guilds or social clubs?« *Ancient Society* 41 (2011): 187–95. <http://www.jstor.org/stable/44079950>
- Visočnik, Julijana. »Foreigners in the area of Celeia.« *Classica et Christiana* 9.1 (2014): 275–298.
- Zaccaria, C., La gens Cantia, in: *Studi sancanzianesi in memoria di Mario Mirabella Roberti* (Antichita Altoadr.57), Trieste 2004, 21–56.
- Zaccaria, Claudio. »Palatina tribus. Cavalieri e senatori di origine libertina certa o probabile ad Aquileia. I. – I Caesernii.« V: M. Faraguna in V. Vedaldi Iasbez, ur., *Δύνασθαι διδάσκειν. Studi in onore di Filippo Càssola per il suo ottantesimo compleanno*, 439–55. Fonti e studi per la storia della Venezia Giulia. Studi 11. Trieste: Editreg 2006

Epigrafske baze

HD = Epigraphische Datenbank Heidelberg <https://edh.ub.uni-heidelberg.de/inschrift/suche>

EDR = Epigraphic Database Roma <http://www.edr-edr.it/default/index.php>

LUPA = UBI ERAT LUPA - Roman Stone Monuments <https://lupa.at/>

Okrajšave

AE: *L'Année Epigraphique*.

AIJ: V. Hoffiller, B. Saria, *Antike Inschriften aus Jugoslavien* 1: *Noricum und Pannonia Superior*. – Zagreb 1938.

CIL = *Corpus Inscriptionum Latinarum*.

ILJug: A. et J. Šašel, *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos ... repertae et editae sunt*: Situla 5, Ljubljana 1963. – Situla 19, 1978; Situla 25, 1986.

ILSI 1: M. Lovenjak, *Neviodunum*. – Situla 37, Ljubljana, 1998.

ILSI 2/1: A. Ragolič, *Poetovio: römische Grabdenkmäler*. – Situla 46, Ljubljana 2023.

ILSI 3: M. Šašel Kos, *Emona*. – Situla 47, Ljubljana 2024.

OPEL: *Onomasticon provinciarum Europae Latina- rum*. Ex materia ab A. Mócsy, R. Feldmann, E. Marton et M. Szilágy collecta. Composuit et cor- rexit B. Lőrincz. Vol. I: Aba– Bysanus. Budapest 2005. Vol. II: Cabalicius– Ixus. Wien 1999. Vol. III: Laba- rum– Pythea. Wien 2000. Vol. IV: Qua- dratia– Zures. Wien, 2002.

PLRE: *The Prosopography of the Later Roman Empire*

RINMS: M. Šašel Kos, *Lapidarij Narodnega muzeja Slovenije / The Roman Inscriptions in the National Museum of Slovenia*. – Situla 36, Ljubljana 1997.

RICe: J. Visočnik, *The Roman Inscriptions from Celeia and its Ager*. Celje, Ljubljana 2017.

IZVLEČEK

Trgovina je bila skozi vso zgodovino pomembna gospodarska panoga. V Rimskem im- periju ni bilo nič drugače, so pa v tem obdobju trgovci nemalokrat tudi epigrafsko do- kumentirani, ali na nagrobnikih ali kot dedikanti na votivnih spomenikih, izjemoma jih je mogoče srečati še na kateri drugi vrsti epigrafskih spomenikov. Avtorica je zbrala omembe trgovcev v 4 upravnih enotah Rimskega imperija: Venetia et Histria (z Akvilejo in drugimi pomembnimi mesti v severni Italiji), Norik ter obe Panoniji, ki so ali slovenski prostor zajemale ali so nanj imele največji vpliv. Zanimali so jo tisti, ki bi bili zapisani kot *mercatores*, ter tisti, ki so jih označili kot *negotiatores* (oz. *negotiantes*).

Ključne besede: epigrafika, nagrobniki, oltarji, trgovci, Rim, Venetia et Histria, Noricum, Pannoniae

ABSTRACT

Epigraphically Documented Merchants in the Eastern Alpine Region: *mercatores* versus *negotiatores*

Throughout history commerce has been an important branch of economy. The Roman Empire was no exception, and merchants are often documented in the inscriptions of the Imperial period, usually on gravestones or in dedications of votive monuments, excep- tionally on other kinds of epigraphic monuments as well. The paper gathers the refer- ences to merchants found in four administrative units of the Roman Empire: Venetia et Histria (including Aquileia and other important towns of northern Italy), Noricum, and the two Pannonias. These units either included present-day Slovenian territory or exer- cised the most influence on it. The research focuses on the merchants dubbed *mercatores* and on those identified as *negotiatores* (or *negotiantes*).

Keywords: epigraphy, gravestones, altars, merchants, Rome, Venetia et Histria, Noricum, Pannoniae

SUMMARY

Throughout history commerce has been an important branch of economy. For the ancient period, literary and epigraphic sources provide a more holistic approach to studying the practice and practitioners of the trade. Epigraphic monuments in fact include references to individual merchants in present-day Slovenia and in its immediate vicinity. They are mentioned on gravestones and on altars as dedicants. An analysis of their names, origins (where documented), their chosen deities and the rest of the context is bound to reveal unknown aspects of commercial transactions. One may also expect differences within the administrative units themselves: Noricum, the Pannonias, and Regio X (or Venetia et Histria).

To this end our research focuses on checking the occurrences and contexts of the two words used in Latin for a merchant, that is, *mercator* and *negotiator* (or *negotians*). It is generally accepted that inscriptions rarely contain the word *mercator*, if at all. By examining the Roma and Heidelberg Epigraphic Databases we first establish how the word was used in the administrative units mentioned above. It transpires that *mercator* does appear in inscriptions, no less than *negotiator*, but relates to commerce or merchants only in two cases. One of them hails from Aquileia, and the word is spelt with a *k*, that is, *merikator*. The use of the letter *k* instead of the expected and correct *c* in inscriptions is not uncommon: inscriptions are still considered a major source for Vulgar Latin, enabling research into the changes which confirm the development of the mainstream language on the one hand and the spoken language on the other. The second example, an inscription from Lower Pannonia, documents the word *mercatus* used in the context of trading practice. No other inscription in all three provinces employs *mercator* in the sense of 'merchant'. While the word is not so rare, it is always a name or a part of the composite name formula (usually as a personal name, sometimes also as a nomen gentile). In the sense of 'merchant', then, it is attested only exceptionally, while the majority of occurrences refer to a personal name.

The reverse applies to the word *negotiator*, which might likewise be used as a name, but there is a single instance which leaves it unclear whether the reference is to a professional merchant or to a part of his name. As expected, most epigraphically attested merchants hail from the city of Aquileia (Venetia et Histria). The least, by contrast, hail from Noricum: only two, which is less than expected in light of its historical development and the general context. It is confirmed once again that merchants travelled extensively and that there was long-distance commerce. This is corroborated by the *origo* of many documented merchants, whose references tell us where an individual came from and how long his journey had been so far. References to merchants on the

monuments provide a number of data: the social sphere to which they belonged – Roman citizens, freedmen, slaves, or *peregrini* – and their origins, which are often explicitly stated or inferrable from references to their *tribus*. Of similar interest is the information in what they traded. Quite a few were Roman citizens, and there were also many freedmen. While mostly documented on funerary monuments, merchants may also be recognised as dedicants on votive monuments, which are more or less dedicated to their tutelary deities.